

Шифр «Гендер »

СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА РОБОТА

на тему:

**«Гендерний аспект перекладу
нормативно-правових актів»**

2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ.....	6
1.1 Офіційно-діловий стиль у текстах мови права.....	6
1.2 Риси нормативно-правових актів та їхній вплив на переклад.....	8
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ҐЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ НОРМАТИВНОГО ПРАВОВОГО АКТУ НА ЙОГО ПЕРЕКЛАД.....	12
2.1 Ґендер у мовознавстві та перекладознавстві.....	12
2.2 Особливості передачі ґендеру при перекладі нормативних правових актів.....	19
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
ДОДАТКИ.....	37
АНОТАЦІЯ.....	45

ВСТУП

Гендер та гендерні студії — вивчення аспектів статі та статевих взаємовідносин поза біологічними ознаками — за останні 60 років набули значної популярності та розповсюдилися на практично усі актуальні напрями досліджень. Поступово гендерні питання починають досліджувати в різних галузях і в Україні, у тому числі в мовознавстві та перекладознавстві.

Гендерні дослідження в мовознавстві та перекладознавстві стосуються як аспектів прояву гендеру в різних мовах, чоловічого, жіночого роду лексичних одиниць, так і екстралінгвістичного аспекту, відповідно, впливу гендеру лексичних одиниць — зокрема, переваги чоловічого або жіночого роду в мові — на сприйняття тексту реципієнтом.

Тексти правових актів, міжнародних договорів, конвенцій, законів та директив мають значний та безпосередній вплив на широкі кола людей, тож кожен аспект такого документу є важливим та має бути вірно і адекватно переданий при перекладі. Сучасна міжнародна спільнота приділяє особливу увагу униканню гендерної дискримінації та асиметрії в різних сферах діяльності та життя людей.

Отже, **актуальність** цього дослідження полягає у тому, що, враховуючи прагнення України до розвитку та прогресу на світовій політичній арені, важливим є приділяти увагу характерній для міжнародної спільноти тенденції до боротьби з гендерною дискримінацією та асиметрією при укладанні та перекладі нормативних правових актів, міжнародних регулятивних документів. Аби трансформувати сучасну українську офіційно-ділову мову, необхідно спочатку вивчити усі аспекти гендеру в різноманітних офіційно-ділових текстах, зокрема в текстах мови права, законодавчих актах, зважаючи на вплив, який такі документи мають на кожного громадянина. Найбільш якісно та результативно ці аспекти маємо змогу пізнати, порівнявши оригінали та переклади міжнародних правових актів та україномовних правових актів, і визначивши проблеми гендерної

асиметрії при перекладі, аби посприяти більш якісному представленню україномовного права на міжнародній арені, а також якісному відтворенню текстів зарубіжного права для інтеграції вище окреслених тенденцій в українське офіційно-ділове спілкування та суспільство.

Об'єктом дослідження є гендерно маркована, гендерно нейтральна, гендерно інклюзивна лексика в англomовних та україномовних нормативних правових актах та інші типи лексики, що сприяють гендерній забарвленості оригіналу та перекладу правових актів.

Предметом аналізу виступає специфіка відтворення гендерно маркованої, гендерно нейтральної лексики та прояви гендерної асиметрії при перекладі нормативних правових актів.

Метою дослідження є визначити основні причини виникнення гендерної асиметрії в оригіналах та перекладах нормативних правових актів, та виокремити можливі вирішення проблем відтворення гендерної забарвленості тексту правового акту при перекладі.

Мета передбачає вирішення наступних **завдань**:

- 1) огляд наукових досліджень лінгвістичних особливостей нормативних правових актів та специфіки перекладу таких текстів;
- 2) огляд наукових досліджень гендеру в мові та перекладознавстві;
- 3) вивчення особливостей перекладу гендерно забарвленої лексики в нормативних правових актах;
- 4) дослідження перспектив вирішення проблем гендерної асиметрії при перекладі нормативних правових актів.

Матеріалом дослідження є тексти Конституції України, Директиви Європейського парламенту і ради ЄС № 2016/1919, Конвенції ООН про права дитини і Європейської конвенції з прав людини та їх офіційні переклади; фрагменти україномовних правових актів — Кримінального процесуального кодексу України (Глава 3, розділ 1), Сімейного кодексу України (Глави 1 — 9) та їх відповідні офіційні переклади.

До **методів дослідження** відносимо компаративний метод для порівняння і аналізу текстів оригіналу та перекладу, описовий метод, методи перекладацького та лінгвістичного (граматичного, лексичного, стилістичного) аналізу, метод кількісного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що гендерні аспекти нормативних правових актів в сучасному українському мовознавстві та перекладознавстві практично не досліджуються. Дослідження гендеру в мові та перекладі фокусуються здебільшого на художніх, публіцистичних, іноді рекламних текстах. Зовсім невелика кількість сучасних українських дослідників розкривають у своїх роботах теми гендеру в офіційно-діловому мовленні або в політичному дискурсі.

Апробація результатів дослідження була здійснена шляхом участі у I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми іноземної філології та перекладознавства» (12-13 жовтня 2020, Полтава) (Карко М. MAINTAINING GENDER NEUTRALITY IN TRANSLATING REGULATORY LEGAL ACTS), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця» (5 – 6 травня 2020 року, Полтава).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Обсяг наукової роботи — 29 сторінок. Під час проведення дослідження було використано 59 джерел, створено одну таблицю та сім ілюстративних діаграм, поданих у додатках.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ

1.1 Офіційно-діловий стиль у текстах мови права

Правові тексти, тобто тексти юридичного спрямування, є прикладом офіційно-ділового стилю мовлення. У рамках дослідження таких текстів маємо розглянути загальний характер української та англійської офіційно-ділових мов і їх вияв у, власне, текстах мови права.

Офіційно-діловий стиль є одним з функціональних стилів сучасних англійської та української мов [26]. Його досліджують як зарубіжні так і українські вчені, а саме: Н. Коцюба, С. Шевчук, М. Жовтобрюх, І. Чередніченко, А. Коваль, І. Білодід, В. Лонг, Т. Робнетт, Г. Штерн, та ін. Офіційно-діловий стиль визначають як функціональний різновид мови, що слугує для комунікації в громадському, економічному та державно-політичному житті, у законодавстві, у сфері управління адміністративною господарською діяльністю [19, с.168].

Сутність офіційно-ділового стилю мовлення відтворюють його характерні риси, а саме: точність, лаконічність, послідовність викладу, ділове змістовне наповнення тексту, чіткість у висловлюванні, відсутність образності, уникання емоційності та авторських індивідуальних рис викладу, первинний рівень стандартизації, особливо початків та закінчень офіційних документів, використання усталених мовних зворотів [17].

До сфер офіційно-ділового мовлення, що наразі привертають усе більше уваги сучасних науковців, належать правова, підприємницька та дипломатична сфери ділового письмового спілкування [17]. Нас цікавить саме правова сфера.

Право є предметною галуззю, що пов'язана із політичними, культурними та соціальними особливостями країни [11]. Різні сфери міжнародної, державної, правової діяльності послуговуються різними видами та підвидами юридичних, правових документів, які у свою чергу всі відрізняються за

стилем, мовними особливостями. Мову права у своїх працях вивчали такі мовознавці, як І. Биля-Сабадаш, С. Кравченко, В. Мозговий, Н. Артикуца, П. Балтаджи та ін. Важливим елементом у вивченні лінгвістичної структури правових текстів різних категорій є юридична техніка.

Поняття юридичної техніки вивчалось багатьма дослідниками — як правознавцями, так і мовознавцями (М. Бахтін, В. Чемес, С. Швачко, І. Шутак, М. Панов, А. Красницька, В. Пивоваров та ін). За визначенням М. Панова, юридична техніка — це система усталених в юридичній практиці правил здійснення діяльності уповноваженими суб'єктами, що скерована на підготовку правових актів, найбільш доцільних та оптимальних за своєю структурою та формою [22]. І. Шутак, у свою чергу, визначає юридичну техніку як галузь знань про правила ведення юридичної роботи, включно зі створенням різних юридичних документів, письмовим окресленням їх змісту та вираженням правового аналізу обов'язків та прав людини [39]. Більш абстрактно юридичну техніку визначає В. Пивоваров: раціоналізація юридичної діяльності, досягнення ясності, стислості, простоти, повної стандартизації і уніфікованого характеру юридичного документа [23]. З поданих вище визначень можемо виокремити основну рису юридичної техніки — регулювання укладання юридичних документів. Важливу роль в даному процесі відіграє саме мова правового викладу.

Основними правилами юридичної техніки, що застосовуються відносно всіх категорій юридичних документів та стосуються саме їхнього мовного змісту, є: завершеність, вмотивованість та аргументованість викладу, ясність, мовна доступність для адресата, точність, логічна послідовність, чіткість формулювань, фраз, термінів, стислість, однозначність змісту тексту, його правильність та зрозумілість, та відповідність нормам державної офіційно-ділової мови [23].

Поняття мови права є комплексним. До нього входить: а) мова юридичної літератури, освіти та науки; б) мова текстів правового характеру: законів,

підзаконних нормативно-правових актів, правозахисних та інтерпретаційних актів та ін [2]. Науковець Д. Касяненко виокремлює наступні жанри мови права на основі лінгвістичних критеріїв класифікації: 1) законотворчий — тексти законотворчої діяльності; 2) правозастосовний — тексти практики правозастосування; 3) юридично-публіцистичний — публіцистичні правові тексти; 4) юридично-науковий — тексти правової доктрини [12].

Мовні засоби в правових текстах поділяються на загальні та такі, що вироблені в правовій сфері [4]. Незначна кількість лексичних одиниць типового правового тексту є термінами, спеціальними словами чи словосполученнями, оскільки нейтральна лексика у такому типі текстів є домінантною [29]. Це сприяє повному розумінню інформації, поданої у правовому тексті, незалежно від наявності у реципієнтів спеціальної підготовки будь-якого рівня чи загальної ознайомленості із професійною юридичною та правовою лексикою. З цієї ж причини лексика термінологічна та спеціальна вживається у прямому значенні, що сприяє точності, однозначності та офіційності тексту.

1.2 Риси нормативно-правових актів та їх вплив на переклад

Тексти законотворчого жанру містять усі виокремлені характеристики офіційно-ділового стилю, але мають унікальність, на яку варто звернути увагу під час їх перекладу.

У юридичній літературі існують різні визначення такого поняття як «правовий акт». Під юридичним (правовим) актом розуміють офіційний документ у письмовій формі, дія якого несе за собою певні правові наслідки, створює правовий стан і який є спрямованим на врегулювання відносин у суспільстві [9]. Нормативним правовим актом вважаємо офіційний документ в письмовій формі, прийнятий уповноваженими державними органами, який змінює, конкретизує, встановлює чи нівелює певну норму права та відображає волевиявлення уповноваженого суб'єкта, є обов'язковим до

виконання та закріпленням в документальній, письмовій формі, розрахованим на неодноразове застосування. Нормативні правові акти — закони, підзаконні акти, кодекси, постанови, укази і т.д. — мають різну юридичну силу, знаходяться в ієрархії та можуть підпорядковуватися один одному [40, с. 192]. Такі правові акти, як міжнародні договори та конвенції мають мовні характеристики, аналогічні таким нормативним правовим актам як закони, директиви, тощо.

Мова правових актів є одним з елементів та різновидом мови права [4]. Мова нормативного правового акту має неабиякий вплив на його якість. Мовно недосконалі нормативні правові акти підлягають суперечливому тлумаченню, породжують суперечливу правову практику, формують низький рівень правової культури, зашкоджують повноцінній реалізації принципу верховенства права [24, с. 166]. Саме тому проблеми мовного вираження нормативних правових актів досліджували у своїх працях зарубіжні і вітчизняні мовознавці та правознавці: С. Алексєєв, В. Сиріх, А. Ушаков, А. Піголкін, І. Биля-Сабадаш, Е. Крюкова, Ю. Тихомирова, Т. Губаєва, та ін.

Основним правилом вираження мовного стилістичного змісту правового акту є дотримання усіх стилістичних, синтаксичних, морфологічних, лексичних та орфографічних норм державної мови. Крім того, надзвичайно важливим є забезпечення доступності, ясності, точності, простоти та однозначності викладу. Мовна доступність, тобто ступінь зрозумілості тексту, вимірюється за критеріями ясності та простоти. Вона має надважливе значення для нормативних правових актів, оскільки такі документи розраховані на широкі кола суб'єктів, пов'язані з природними, базовими правами людини та повинні викладатися простою мовою [6]. Поруч зі зрозумілістю та простотою виокремлюють і лаконічність (стислість, економічність), як важливу вимогу до викладу будь-якого правового акту [41, с 20].

Фундаментальною вимогою до тексту нормативного правового акту є забезпечення експресивної нейтральності, безособовості викладу та неупередженості. Нейтральність викладу досягається уникненням експресії на всіх мовних рівнях — відсутність емоційно та експресивно забарвлених слів, уникання окличних та питальних речень, а також порівнянь, перебільшень, риторичних фігур тощо [4]. З цією характеристикою нормативних актів пов'язане поширене використання зазвичай емоційно незабарвлених стандартів, кліше, усталених виразів.

У цілому, нейтральна загальноживана лексика, складає мовну базу міжнародної правової документації, та переважає у відповідних текстах. Утім, невід'ємним елементом нормативного правового акту є спеціальна, термінологічна лексика, тобто терміни, аббревіатури, назви закладів, органів влади, процедур, посадових осіб, неасимільовані французькі та латинські вкраплення, назви документів та їх розділів тощо [29].

У зв'язку з поступовою інтеграцією державних правових систем у міжнародний, зокрема європейський, правовий простір, підвищується необхідність зрівняння національного законодавства із міжнародним законодавством та правом. Це відбувається шляхом міжкультурної комунікації, уніфікації правових мовних засобів, термінологічних апаратів правових систем країн. Без перекладу міжнародної правової документації важко уявити функціонування міжнародних відносин, багатомовних інституцій, міждержавних законодавчих культур [12].

Таким чином, правовий переклад визначають як переклад, що відноситься до галузі права, використовується для обміну правовою, юридичною інформацією між представниками різних мов [8]. Правовий або юридичний переклад має тісний зв'язок з культурою різних держав, забезпечує міждержавну та, відповідно, міжкультурну комунікацію, що робить правовий вид перекладу одним з найскладніших [11]. Переклад правових текстів є об'єктом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців:

Д. Мадсен, В. Карабан, О. Шаблій, М. Савчин, В. Желясков, Е. Вісманн, П. Сандріні та ін.

Вище окреслені вимоги до мови правових актів зумовлюють особливості їх перекладу. По-перше, це відтворення за правилами цільової мови простоти та нейтральності викладу правової інформації, зрозумілості, ясності, точності формулювань, стислості та однозначності вихідного тексту за стандартами правової надійності та прозорості вихідного тексту в контексті культури країни, у якій цей документ було укладено [12].

По-друге, важливо враховувати реципієнта тексту. Нормативні правові акти, як було зазначено раніше, часто не є адресованими фахівцям чи спеціалістам у сфері політики або права. П. Сандріні вважає, що переклад законів має різнитися за ступенем фахової, спеціальної орієнтації інформації в тексті. Якщо закон регулює спеціалізовані сфери життя, доцільним є надати перевагу точній передачі правового, юридичного змісту [70].

Дослідник правового перекладу В. Желясков наголошує, що перекладач відповідних текстів повинен не лише мати практичні навички перекладу і знати вихідну та цільову мови, але і розумітися на культурі країни як мови перекладу, так і мови оригіналу, мати базові, а іноді спеціальні, знання в юридичній сфері, розумітися на юридичній, законотворчій техніці [11].

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ НОРМАТИВНОГО ПРАВОВОГО АКТУ НА ЙОГО ПЕРЕКЛАД

2.1 Гендер у мовознавстві та перекладознавстві

Відмінності між особами чоловічої та жіночої статі, тобто статеві відмінності, є предметом дослідження багатьох учених, представників різних наук, що стосуються не тільки проблем медицини, анатомії та антропології, а і гуманітарних напрямів, таких як психологія, лінгвістика, соціологія, культурологія, педагогіка тощо.

У 1968 році американський психіатр Роберт Столлер започаткував використання поняття “гендер” (англ. gender), яке вже існувало в науковому дискурсі, проте лише в лінгвістичному контексті для позначення граматичного роду слів, для позначення “соціальної статі”, яка пізнається та зароджується в контексті оточення, психологічних впливів та ролі у суспільстві визначеної біологічною статтю людини [56]. Найбільшою мірою становлення гендеру в сучасній науці відбулося завдяки західним філософам, соціологам та політологам, членам феміністичного руху 1960-80-х років та другої хвилі фемінізму і неофемінізму: Д. Батлер, Г. Фридан, Е. Оуклі, Г. Рубін, Л. Николсон, Е. Келлер та ін. Зокрема, американська дослідниця Д. Скотт вивела поняття гендеру за межі соціальної статевої ідентичності індивіда та розглядала його як категорію історичного та соціального культурного аналізу різних феноменів, сфер діяльності людей [54].

Соціологія, етнографія та історія стали першими науками, які обґрунтували поняття гендеру та заклали початок такій науковій дисципліні як гендерні студії. Гендерні студії (або гендерні дослідження) - це напрям міжгалузевих наукових досліджень, в основу яких покладений принцип відмінностей між жінками та чоловіками [8].

В Україні гендер потрапив до наукового дискурсу в середині 1990-х років, коли поширення набули різні жіночі організації та дослідження. Питання

гендеру у своїх працях досліджували такі вітчизняні вчені як Н. Хамітов, П. Горностай, Т. Мельник, М. Скорик, М. Боровцова, С. Оксамитна та ін. [34].

Гендерний підхід до мовознавчих досліджень є складним та знаходиться на стадії динамічного розвитку. Гендерні дослідження в лінгвістиці набули широкого розповсюдження як окрема дослідницька галузь — гендерна лінгвістика [14], відома як лінгвістична гендеристика, лінгвогендерологія, лінгвістична гендерологія, лінгвістична гендергетика [38].

Гендерні питання у мові, вплив гендеру на сприйняття тексту почали вивчати в 70-х роках минулого століття. Першоосновою гендерної лінгвістики стали дослідження лінгвістки та представниці феміністичного руху Р. Лакофф, у яких авторка наголошувала на збитковості образу жінки в мовній картині світу, пов'язаній з андроцентризмом у мові та мовних студіях [49]. Дослідниця С. Ромен також однією з перших звернула увагу на “другорядність” мовлення жінки в порівнянні з мовленням чоловіка [53]. На сучасному етапі це питання вивчають як зарубіжні (Л. Ірігарей, Ю. Крістева, Л. Боролицкий, Л. Шмідт, Ш. Саймон тощо), так і вітчизняні (О. Горошко, А. Мартинюк, О. Малахова, О. Чуєшкова, Т. Космеда, Т. Осіпова) лінгвісти та гендерологи.

У мовознавстві не існує універсального підходу до гендерних досліджень. Якщо на початку розвитку цієї галузі вона визначалася як така, що аналізує та критикує відображення у мові патріархального устрою суспільства та націлена на вивчення природи комунікації між чоловіками та жінками, зв'язку мовлення та статі особи [37, с. 82], то на сьогодні лінгвісти, що працюють у цій царині, вивчають також словотвірні вираження гендерно маркованих одиниць мови, категорію граматичного роду, вияв гендеру в стилістиці різних типів текстів тощо.

Українські мовознавці пропонують різні визначення гендерної лінгвістики. Так, Л. Ставицька називає гендерну лінгвістику окремою

соціолінгвістичною дисципліною, яка досліджує мовні явища, що пов'язані з відмінністю носіїв мови за їх статтю [35, с. 10]. На думку дослідниці О. Малахової, гендерна лінгвістика є напрямом лінгвістики, що вивчає взаємозв'язки і взаємовпливи мов як систем, мовної картини світу людини та її статевої та гендерної ідентичності [20].

У сучасному мовознавстві існує два основних напрями гендерних досліджень. Перший базується на виявленні та аналізі гендерного аспекту в мові та виробленні можливого інструментарію в тій чи іншій мові для досягнення цілей, пов'язаних з виявленням та розмежуванням осіб чоловічої та жіночої статі. Другий аспект є набагато складнішим та, наразі, є суб'єктом багатьох дискусій, бо він пов'язаний з практичними питаннями мовлення, дослідженням особистісних психологічних якостей мовця [5].

Значну роль в гендерному підході до аналізу тексту відіграють граматична категорія роду, гендерні маркери на рівні словотвору та на синтаксичному рівні, а також ступінь так званої гендерної забарвленості тексту, пов'язаний з використанням гендерно маркованої та гендерно нейтральної лексики, гендерно специфічних та інклюзивних конструкцій.

На сьогодні мовознавство оперує поняттями природного (або натурального) та граматичного гендеру [14]. До мов з граматичним гендером відносять німецьку, романські мови та слов'янські мови, до мов з природним гендером відносять голландську, шведську та ін. В першій групі практично усі іменники в мові мають категорію роду, в другій — більшість іменників є гендерно нейтральними, а особисті займенники відповідають статі особи, до якої вони відносяться [37]. Категорія роду в англійській мові, яка є мовою з природним гендером, стала “прихованою” через аналітичний розвиток мови, порушення відмінювання слів та втрату родового протиставлення [3, с. 29].

Лінгвістичний термін “гендер” не має прямого первинного відношення до біологічної категорії статі [45, с. 1]. У різних мовах ступінь кореляції граматичного та біологічного гендеру у відношенні до назв осіб, істот та

неістот варіюється. Лінгвіст Г. Корбетт поділяє мови на дві групи за принципом використання граматичного гендеру для слів у дійсності: семантичні гендерні системи мов, у яких можна чітко прослідити зв'язок між біологічним гендером осіб та істот за граматичним родом їх назв та слів, з ними пов'язаних, та формальні гендерні системи мов, у яких неможливо побачити такий первинний зв'язок. Практично усі індоєвропейські мови науковець відносить до формальної групи [45].

Науковці М. Сможинська, К. Копке, Д. Зубін та А. Міллс довели у своїх дослідженнях, що морфологічна та фонологічна будова слів і семантика іменників чинить вплив на сприйняття гендеру об'єктів людиною, яка виросла у мовному середовищі з формальними гендерними системами [59; 51].

У будь-якій мові, незалежно від її типу, існує гендерна асиметрія. Гендерна асиметрія — це непропорційна представленість ролей статей у різних сферах життя, джерелом якої є гендерна дискримінація та патріархальні устрої в суспільстві [32, с. 40]. У мові гендерна асиметрія знаходить прояв у непропорційності використання жіночого та чоловічого граматичних родів і гендерно маркованих лексичних одиниць, що відносяться або до чоловічого, або до жіночого гендеру.

Власне, гендерно маркована лексика — це лексика, яка містить певний “гендерний компонент”, реалізує в тексті статево-рольові стосунки чоловіка та жінки у суспільстві та заходить вияв у словах та словосполученнях форми жіночого або чоловічого роду [1]. Гендерно маркованою лексикою вважаємо мовні одиниці, у яких реалізуються гендерні стереотипи; лексичні одиниці, які містять граматичний, словотвірний гендерний компонент; слова, які описують статусні, рольові, соціальні відносини між представниками різних статей (напр. матір, наречена, чоловік, батько та ін.); слова, що входять в концепти фемінності та маскулінності; одиниці мови в граматичній категорії жіночого або чоловічого роду; метафоричні гендерні мовні одиниці [10, с.

110]. Поняття “метафоричного гендеру” вивела Д. Камерон у своїх мовознавчих дослідженнях, виявивши, що носії англійської мови можуть приписувати гендер предметам та поняттям, залежно від дескриптивних асоціацій, які виникають у них з категоріями фемінності або маскулінності [43, с. 82].

Гендерні компоненти у мові можуть мати водночас як граматичний вияв, так і вагоме соціально-культурне значення. Асоціативна специфіка таких рис, наприклад, фемінності в англійській мові, полягає у тому, що чоловічий рід є більш поширеним, а форми жіночого роду формуються шляхом додавання морфем до форм чоловічого роду (*god (чол.р.) – goddess (жін.рід), waiter (чол.р.) – waitress (жін.р.)*) [27]. Г. Баришнікова стверджує, що вторинність номінацій жіночого роду підкреслюється деривацією іменників жіночого роду від іменників чоловічого, але не навпаки [3]. Використання морфем-маркерів чоловічого роду для позначення осіб обох статей також є дискримінаційним і проявляє андроцентризм та патріархальність усталеного мовлення.

Для української мови як мови з граматичним гендером використання гендерно маркованих морфем є більш характерним, ніж для англійської мови. Це, наприклад, такі маскулінні суфікси, як *-ак, -ир, -ар, -іст, -ій, -ач, -ун, -тель* тощо. Це посилює вищезгаданий дискримінаційний характер, є прикладом мовної гендерної асиметрії та багатьма дослідниками інтерпретується як прояв сексизму (Р. Лакофф, Д. Спендер, Д. Таннен, С. Ромен, Е. Павелз, О. Чуєшкова тощо). О. Семиколонова виділяє поняття “мовного сексизму” як вияву у системі мовних асиметрій, що спрямований “проти жінок” [28]. О. Тараненко наголошує, що однією з основних тез сучасної феміністичної гендерної лінгвістики є наступне: мова у суспільстві не встигає самостійно реформуватися слідом за зростанням значення жінки у суспільстві, тому вона потребує змін у межах відповідної мовної політики [36].

Гендерно нейтральна мова — це загальний термін, що стосується використання несексистської, гендерно справедливої, інклюзивної мови, метою якої є уникання лексичних одиниць, які можуть містити дискримінацію або упередження, що стосуються нормалізації однієї статі (або гендеру) та приниження іншої [48]. У 2008 році Європейський Парламент став першою міжнародною організацією, яка прийняла директивні положення щодо використання гендерно нейтральної лексики в різних мовах на міжнародному та національних рівнях такими організаціями як ООН, ВООЗ, Міжнародна організація праці, Європейський парламент та Європейська комісія, а також професійними асоціаціями, університетами, науковими інститутами та медіацентрами [48]. Згідно з цими положеннями, гендерної нейтральності викладу можна досягти, подолавши декілька основних проблем: безпідставне використання чоловічого роду, використання гендерно специфічних назв професій або напрямів діяльності людини, коли гендер окремої особи не стосується контексту, а також використання титулів (напр. титули Мадам, Фрау).

У мовах з граматичним гендером досягнути гендерної нейтральності практично неможливо, але можна зменшити гендерну асиметрію за допомогою використання фемінітивів, тобто іменників-назв осіб жіночої статі за професією, напрямом діяльності, утворених шляхом додавання до основи слова фемінних суфіксів, як-от *-ка*, *-иня*, *-ниця* тощо [37].

Також у сучасному мовознавстві набувають поширення дослідження ролі гендеру в перекладі. Науковці Ю. Бойко та О. Сергєєва наголошують у своїх дослідженнях на виникненні нового напрямку наукових студій — гендерного перекладознавства, що утворився на базі гендерних досліджень та має тісний зв'язок не тільки з мовознавством, а і з психологією, соціологією та літературознавством [5].

Початок гендерному перекладознавству поклали дослідження західних вчених, зокрема Ш. Саймон та Л. Флотов. Їхні дослідження містять у собі

ідею зумовлення розквіту гендерного перекладознавства так званім “культурним переворотом” у науковому дискурсі, що пов'язаний з відходом від андроцентризму [55]. З часом виокремилися два основні напрями досліджень: вивчення впливу гендеру перекладача на його або її стиль перекладу та вибір перекладацьких еквівалентів (Р. Арройо, Ш. Саймон, Л. Флотов, Ю. Олексійчук, М. Хоміч, О. Осіновська, М. Пономаренко, А. Кузіо та ін.); та менш поширені дослідження проблеми перекладу гендерно маркованих одиниць мови та відтворення гендерного відображення картини світу в мові оригіналу мовою перекладу.

Представники другого окресленого напрямку гендерних перекладознавчих досліджень використовують компаративні методи та методи лінгвістичного аналізу і також звертають увагу на психолінгвістичний, когнітивний аспекти перекладу, утім, не як виду діяльності, а як продукту (Д. Бордаг, Г. Пегман, Ю. Нікітіна, Ю. Курята, Е. Васильєва, Є. Поліфук, Б. Карубі та ін.).

Науковці Д. Бордаг та Г. Пегман у своїх перекладознавчих дослідженнях доводять, що вияв гендеру в структурі мови перекладу різною мірою впливає на відтворення тексту, залежно від гендерної структури, відповідно, мови оригіналу і того, наскільки категорії роду та граматичні вияви гендеру різняться у мовах [42]. Це висвітлює проблему впливу гендерної мовної асиметрії в контексті перекладу.

На думку О. Бурукіної, “гендерна коректність” перекладача полягає у використанні правильних лексем та словосполучень, бо навіть найменші лексеми можуть викликати певні асоціації в свідомості реципієнта. Часто такі асоціації матимуть гендерну орієнтацію [6], про що свідчать дослідження Д. Камерон про метафоричність гендеру у мові [43, с. 82] — гендер знаходить вияв навіть у, здавалося б, нейтральних мовних одиницях. Говорячи про вплив домінування мовних конструкцій чоловічого роду, Ш. Саймон стверджує, що переклад, як процес трансформаційний та комунікативний,

має стати засобом культурної інтервенції, припинення асиметрії як на концептуальному рівні, так і на рівні граматики і термінології [54, с. 5].

Труднощі відтворення гендерних характеристик тексту при перекладі виникають безпосередньо через відмінності гендерних структур різних мов. Мовами з граматичною категорією роду складно відтворити текст мов без такої категорії, зберігаючи його гендерні характеристики без шкоди іншим його аспектам та змістові. Тому погоджуємося, що перекладацькій підхід до гендерного аспекту тексту повинен мати компромісний характер [7], незалежно від жанру та стилю.

2.2 Особливості передачі гендеру при перекладі нормативних правових актів

Гендерний аспект перекладу текстів вміщує питання співвідношення гендерної забарвленості викладу в тексті оригіналу та в тексті перекладу. У свою чергу, це стосується як рівня гендерної забарвленості, тобто кількості гендерно специфічних лексичних одиниць в тексті, гендерно маркованих та гендерно інклюзивних або гендерно нейтральних слів та їх еквівалентів, так і вмісту гендерної забарвленості, тобто типу гендерної маркованості (маскулінної або фемінної, присутності в лексичних одиницях маркерів чоловічого або жіночого роду), і рівня гендерної нейтральності окремих слів, словосполучень та речень, його збереження чи втрати при перекладі.

Оскільки нейтральність та безособовість нормативно-правових актів пов'язана з відмовою від будь-якої небажаної емоційно-експресивної забарвленості тексту, велике значення має саме гендерний аспект, тому що гендерна маркованість слів та тверджень спричиняє у реципієнта певні асоціації, що можуть мати емоційний характер. Будь-яка дискримінація в таких текстах неприпустима, тому міжнародними установами і вимагається гендерна нейтралізація міжнародних документів, націлених на широкі кола гендерно визначених або невизначених осіб. Нейтральний виклад норм права

сприяє ефективності нормативного регулювання [11], тож гендерна нейтральність є запорукою ефективності правового акту.

Проте, адекватний переклад будь-якого документу міститься в збереженні та точній передачі усіх аспектів тексту оригіналу мовою перекладу. У рамках дослідження питання збереження гендерної забарвленості нормативного правового акту при його перекладі варто звертати особливу увагу і на інші аспекти тексту. Так, для текстів офіційно-ділового стилю важливим є відтворення викладу за правилами відповідного стилю мови перекладу зі збереженням його змісту та форми. Це чинить значний вплив на якість та характер відтворення гендерної забарвленості тексту, оскільки ці аспекти мають співіснувати.

Коли мова йде про відтворення гендерного аспекту при перекладі правового акту, можна виокремити наступні загальні труднощі:

- 1) збереження рівня гендерної забарвленості оригіналу з урахуванням граматичної гендерної різниці між мовою оригіналу та перекладу;
- 2) питання гендерної нейтралізації викладу в тексті перекладу, який орієнтований на іншу культуру з іншою гендерною політикою;
- 3) питання збалансованого підходу до збереження гендерної маркованості або нейтральності тексту, аби уникнути “засмічення” тексту гендерною лексикою.

Розглядаючи проблему збереження рівня гендерної забарвленості оригіналу, необхідно брати до уваги те, що, оскільки українська та англійська мова фундаментально відрізняються одна від одної в плані граматичного гендеру, різниця рівню гендерної забарвленості в тексті оригіналу та перекладу існує в декількох аспектах.

Іменники та інші частини мови, що до них відносяться, в україномовному тексті мають родові (гендерні) визначення. Гендер у мові чинить когнітивний вплив на реципієнта та на перекладача, незалежно від того, чи відноситься він до назв істот. Проте, інклюзивність викладу, на яку повинен

бути орієнтований текст за сучасними міжнародними стандартами, виявляється в кількості гендерно маркованих одиниць, що стосуються саме назв осіб.

Оскільки, загалом, вияв категорії роду в українській мові, що є мовою з формальними гендерними системами, не впливає з гендерної асиметрії в українському суспільстві, вважаємо за доцільне розглядати лише такі гендерно марковані одиниці, що стосуються статусних, статево-рольових відносин, професійних сфер життя та є відображенням дискримінації або інклюзивності в суспільстві.

Таким чином у нашому дослідженні аналізуємо, здебільшого, іменники назви осіб, що мають відповідні гендерні елементи. В україномовних текстах правових актів вивчаємо наступні лексичні одиниці: статові соціально-рольові назви осіб (*жінка, батько* тощо) та відповідні елементи лексичних одиниць (*жіночий, батьківство* тощо), іменники назви осіб із маскулінними або фемінними суфіксами (*-ак-, -ир-, -ар-, -іст-, -ій-, -ач-, -ич-, -ун-, -ин-, -тель-, -ик-, -ець-*; *-ка-, -иня-* тощо), що створюють ексклюзивний маскулінний або фемінний характер викладу в тексті, субстантивовані іменники з закінченнями *-ій, -ий* (*неповнолітній, засуджений* тощо), що вживаються стосовно обох статей, гендерно марковані займенники (*кожен, він, вона, жодний* тощо), а також прикметники, дієслова і числівники чоловічого або жіночого роду, що знаходяться у відношенні до іменників назв осіб, що є гендерно маркованими (Додаток А).

В англійських текстах розглядаємо іменники назви осіб, що містять маскулінні або фемінні суфікси (*-er-, -or-, -ess-* тощо), статево визначені соціально-рольові назви осіб (*woman, father* тощо) та такі елементи в інших частинах мови (*female, fatherhood* тощо), назви осіб з часткою “*man*” (*chairman, manpower* тощо), маскулінні та фемінні займенники (*he, she* тощо) (Додаток Б).

Значну кількісну перевагу гендерно маркованої лексики мають тексти україномовні, що пов'язано з використанням гендерно маркованих прикметників, дієслів та субстантивованих іменників, багато з яких відносяться до маскулінно забарвлених назв професій і посад, які є одиницями шару спеціальної лексики. Зокрема, значну частину гендерно маркованих одиниць становлять іменники назви професій і посад із маскулінними суфіксами, серед яких найпоширенішими є *-ик-* (понад 48% від загальної частки суфіксально маркованих лексичних одиниць, що створюють ексклюзивний маскулінний характер викладу в досліджених нами текстах), *-ор-* (21%) та *-ач-* (13%) (Додаток Г). Таким чином, бачимо, що гендерний аспект розповсюджується як на нейтральну загальноживану лексику, так і на спеціальну.

Проблеми збереження гендерної забарвленості саме в перекладах англійськомовних міжнародних та нормативних правових актів українською мовою полягали в першу чергу в збереженні гендерної нейтральності викладу.

Ці проблеми містилися, здебільшого, у:

- 1) перекладі невизначених займенників;
- 2) перекладі нейтральних та інклюзивних займенників;
- 3) перекладі гендерно нейтральних слів, назв осіб (що використовуються в тексті оригіналу для заміни гендерно маркованої, зазвичай, маскулінної лексики);
- 4) перекладі назв осіб, посад, професій, титулів, статусно-рольових лексичних одиниць, що не мають гендерного визначення;
- 5) відтворенні засобів гендерної нейтралізації, що полягають в униканні гендерно маркованих іменників та займенників, використанні пасивних форм тощо.

Уникання гендерно забарвлених еквівалентів при перекладі відбувається за рахунок використання різних перекладацьких трансформацій, здебільшого це трансформації додавання та вилучення слів, іноді заміни частини мови, що

часто супроводжується зміною структури речення. Хоч такі трансформації спостерігаємо в деяких досліджених нами текстах перекладів українською мовою, їх свідоме використання більш характерне для англомовних перекладів.

При перекладі англомовних невизначених займенників у офіційно ділових текстах з увагою до гендерного аспекту проблеми виникають через те, що багато з відповідних еквівалентів мають маскулінне забарвлення (*everyone* – кожен, *no one* – жоден, *one* – той (він) і т.п.). Існують два варіанти вирішення такої проблеми, згідно із правилами забезпечення гендерної нейтралізації при укладанні та перекладі міжнародних нормативних та інших документів англійською мовою [48; 58], а саме: фемінізація та уникання. Уникання використання маскулінної форми при перекладі, у цьому випадку, відбувається за допомогою перекладацької трансформації додавання. Так, до невизначеного займенника додаємо гендерно невизначену назву особи, зазвичай це такі слова, як “людина” або “особа” (*everyone* – кожна людина, *no one* – жодна особа, *one* – та особа тощо). Однак, такий прийом нейтралізації не використовується постійно або достатньо часто в досліджених нам україномовних перекладах, аби вважати його свідомим засобом збереження гендерної забарвленості англомовного тексту оригіналу.

Фемінізація як засіб збереження рівня гендерної забарвленості при перекладі невизначених займенників в англомовних текстах правових актів полягає в використанні комбінованих форм (*everyone* – кожен або кожна, *no one* – жоден/жодна, *one* – той/та (він або вона) тощо). Використання такого прийому в досліджених нами перекладах не спостерігалось.

Варто зауважити, що не всі невизначені займенники в англійській мові не мають гендерно нейтральних, так само невизначених еквівалентів в українській, використання яких сприяло б збереженню гендерної забарвленості в тексті (*no one* – ніхто, *someone (somebody)* – дехто, хтось,

anyone (anybody) – будь хто, і т.д); утім, використання таких невизначених займенників, що мають виключно гендерно нейтральні еквіваленти, виявилось не характерним для досліджених нами текстів нормативних правових актів.

Переклад речень з використанням нейтральних та інклюзивних займенників зі збереженням рівня їхньої гендерної забарвленості полягає в еквівалентному відтворенні українською мовою (*himself or herself (he/she)* – його або її (він/вона)) або ж униканні таких форм. Найбільш якісним, з точки зору уваги до гендерного аспекту тексту та збереження гендерної забарвленості, виявився досліджений нами переклад міжнародного англomовного правового акту Конвенції ООН про права дитини. Цей переклад містить свідомі вирішення багатьох вище окреслених проблем включно з проблемою перекладу нейтральних та інклюзивних займенників, проте є єдиним перекладом англomовного правового акту українською, де перекладач приділив увагу гендерному аспекту.

Переклад гендерно нейтральних назв осіб, що використовуються в тексті для заміни гендерно маркованої, зазвичай, маскулінної лексики зі збереженням рівня гендерної забарвленості викладу відбувається шляхом використання гендерно нейтральних або невизначених еквівалентів, де це можливо. Для досягнення нейтральності при перекладі як гендерно нейтральних слів, так і гендерно невизначених, можна застосовувати трансформації додавання, розширюючи речення з використанням назв осіб, що не мають гендерного визначення, або з використанням комбінованих інклюзивних форм (*businessperson (statesperson)* – особа, яка займається підприємницькою (політичною) діяльністю, *spouse* – один або одна з подружжя), утім, такі прийоми сприяють раніше згаданому “засміченню” тексту, значно розширюють його та нівелюють лаконічність викладу оригіналу. Переклад багатьох англomовних гендерно нейтральних та

невизначених назв осіб українською мовою нерідко виявляється складним через клішованість таких назв у формах чоловічого роду.

У свою чергу, проблематика збереження гендерної забарвленості в перекладах україномовних нормативних правових актів англійською мовою полягала в тенденції до гендерної нейтралізації перекладу та неможливості передачі певних гендерно маркованих слів та словосполучень еквівалентами, що мали б відповідне родове визначення в англійській мові: прикметників, дієслів, числівників, невизначених займенників, субстантивованих іменників, та словосполучень з ними, які часто є сталими одиницями спеціальної законодавчої або політичної лексики. Остання проблема пов'язана зі специфікою гендеру в граматиці англійської мови.

Застосування прийомів гендерної нейтралізації викладу в досліджених нами текстах виправдовувалося, здебільшого, граматичним контекстом. Наприклад, інклюзивні займенники, що використовувалися в тестах, здебільшого, знаходилися в відношенні до гендерно нейтральних еквівалентів відповідних назв осіб.

Нейтралізація при перекладі відбувається за умови невинуватого вживання в україномовному тексті оригіналу маскулінного займенника або інших маскулінних форм, наприклад, при перекладі словосполучень іменників назв осіб, що не мають гендерного визначення, та гендерно маркованих займенників, прикметників, дієслів. Переклад з використанням комбінованої форми займенника в такому випадку буде проявом прагнення до задоволення сучасних тенденцій до усунення дискримінації в міжнародних правових актах. Для сучасних перекладознавців-гендерологів корекція гендерного аспекту, а саме маскулінно орієнтованої ексклюзивності викладу, залишається контроверсійним питанням. Укладачі директивних положень щодо використання гендерно нейтральної лексики в міжнародних документах рекомендують, здебільшого, збалансований підхід до відтворення та утворення гендерної нейтральності при перекладі,

наголошуючи на тому, що в пріоритеті має бути точність та адекватність перекладу [48].

Варто зауважити, що значний вплив на гендерний аспект, відповідну забарвленість та її відтворення при перекладі як англомовних, так і українських нормативних правових актів чинить дотримання правил офіційно-ділового стилю мовлення в відповідних текстах, а також прагнення відтворити його форму, зміст, інформаційне навантаження та ідею. Оскільки окреслені нами перекладацькі трансформації характерні для прийомів збереження гендерної забарвленості тексту при перекладі, такі як додавання, вилучення слів, заміна частин мови та структури речень, впливають значною мірою на перераховані вище риси офіційно-ділового викладу в правових текстах та їх збереження, а також враховуючи, що уникання надмірної гендерної забарвленості або граматично вимушеної гендерної нейтралізації не завжди можливе, перекладач у рамках гендерного аспекту перекладу зіштовхується не з проблемою повного збереження гендерної забарвленості тексту, а з проблемою саме забезпечення балансу у збереженні як ясності тексту, так і його гендерної забарвленості.

Таким чином, порівнявши якість збереження гендерної забарвленості в англо-українських та українсько-англійських перекладах (Додаток В), бачимо, що при перекладі тексту українською мовою, виклад стає більш гендерно забарвленим, здебільшого, за рахунок більшої кількості гендерно маркованої лексики, що використовується як еквівалент англомовних гендерно не забарвлених слів та словосполучень. При перекладі тексту англійською мовою, навпаки, бачимо зниження рівня гендерної забарвленості. Це відбувається не тільки з причин переваги в україномовних текстах оригіналів гендерно забарвлених лексичних одиниць, родово визначення яких не є характерним для граматики англійської мови, а і з причин використання прийомів гендерної нейтралізації під час перекладу, не характерних для україномовних текстів нормативних правових актів.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження нами було проведено огляд наукових праць, які описують мову текстів правового, юридичного спрямування, що є елементом офіційно-ділового стилю мовлення. Вивчено характерні риси такого стилю мови на усіх мовних рівнях та визначено їх прояв саме в правових текстах. Визначено найважливіші риси нормативного правового акту, відтворення яких відіграє вирішальну роль в якості їх перекладу, а саме ясність, точність, лаконічність та доступність викладу.

Розглянуто різноманітні підходи до визначення гендеру в науці та виявлено, що гендер, як відносно нове поняття в сучасному науковому дискурсі, не є достатньо вивченим та не має універсального визначення. Воно знаходить своє відображення у різних напрямках наукових досліджень.

Нами було вивчено історію виникнення та розвитку даного поняття; окреслено проблему андроцентризму культури, науки та суспільства в цілому, на освітлені та вирішенні якої побудовані гендерні студії та гендерні дослідження, у тому числі в мовознавстві та перекладознавстві; визначено та обумовлено інноваційність гендерного підходу в лінгвістиці, що дозволив науковцям розширити дослідження граматичної категорії роду, визначити психолінгвістичні та когнітивні аспекти граматичного гендеру у мовах та його роль у гендерній забарвленості текстів. Зазначено також, що гендерні проблеми в перекладознавстві містять у собі як лінгвістичні (граматичні та лексичні) аспекти гендеру, так і екстралінгвістичні аспекти, починаючи від впливу проявів гендеру в мові перекладу та в мові оригіналу на якість такого перекладу, його адекватність, еквівалентність та сприйняття перекладу як продукту діяльності реципієнтами різних статей, і завершуючи впливом статі перекладача на результат перекладу. Визначено важливість уникання гендерної асиметрії при перекладі та укладанні текстів як англійською, так і українською мовою.

Проведено паралель між експресивною нейтральністю нормативно-правового акту, униканням емоційно забарвленої лексики та рівнем гендерної забарвленості такого типу тексту. Визначено важливість досягнення гендерної нейтральності, низького рівня гендерної забарвленості нормативного правового акту як елементу загальної стилістичної нейтральності — його фундаментальної характеристики.

Наголошено на важливості правильного та адекватного відтворення усіх аспектів такого документа при перекладі, включно з гендерним; розкрито поняття гендерного аспекту нормативного правового акту, гендерної забарвленості, гендерної маркованості загалом та в контексті даного дослідження з урахуванням лінгвістичних особливостей та екстралінгвістичного значення нормативних правових актів.

Визначено основні типи відповідних гендерно маркованих лексичних одиниць і вивчено та проаналізовано їх прояви й елементи (гендерні маркери). Таким чином, було розкрито зміст гендерної асиметрії в англійських та україномовних текстах оригіналів та перекладів, що знайшла свій вияв у перевазі гендерно маркованої лексики в україномовних текстах.

У ході аналізу англо-українських та українсько-англійських перекладів було виявлено також значну різницю у збереженні гендерної забарвленості. Визначено, що українсько-англійські переклади містять свідомі вирішення проблем гендерної ексклюзивності викладу (здебільшого, переваги форм чоловічого роду), у той час як для англо-українських перекладів є характерним нехтування прийомами гендерної нейтралізації викладу.

Було окреслено основні перекладацькі трансформації, що застосовувалися в досліджених текстах як спосіб відтворення гендерного аспекту та збереження гендерної забарвленості.

Проаналізувавши специфіку гендерної асиметрії в англо-українських та українсько-англійських перекладах нормативних правових актів, нами було запропоновано можливі прийоми збереження гендерної забарвленості тексту

при перекладі. Лише деякі з таких прийомів ми спостерігали в досліджених нами перекладах, здебільшого, україномовних нормативних та міжнародних правових актів.

Наголошено на проблемі неможливості повного відтворення гендерного аспекту нормативного правового акту у зв'язку з різницею в проявах граматичного гендеру в англійській та українській мовах, різниці в ставленні до проблеми гендерної мовної асиметрії та гендерної асиметрії загалом в українському суспільстві та в міжнародній спільноті, а також у зв'язку з неможливістю трансформації багатьох сталих одиниць юридичної, політичної спеціальної лексики, які є характерними для нормативних правових актів, без використання неологізмів або без “засмічення” тексту фемінітивами, комбінованими формами займенників, складними гендерно нейтральними формами іменників назв осіб тощо. Встановлено потребу у збалансованому підході до перекладу правових актів, пріоритет відтворення тексту нормативного правового акту зі збереженням його лаконічності, ясності, доступності, над еквівалентним та повним відтворенням його гендерного аспекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійченко Ю. В. Гендерна маркованість одиниць мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2011. Вип. 20. С. 3–9.
2. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київський ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України. К., 2008. 20 с.
3. Барышникова Г. В. Гендерные различия эмоционального коммуникативного поведения художественных партнёров (на материале французской литературы XVII-XX веков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19/ ВГПУ. Волгоград, 2004. 210 с.
4. Биля-Сабадаш І. О. Мовностилістичні правила вираження змісту нормативних правових актів. *Форум права*. 2009. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/20091/09bionpa.pdf> (дата звернення: 30.11.2020).
5. Бойко Ю. Сергеева О. Гендерний вектор лінгвістичних та перекладознавчих студій. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2018. Вип. 16. С. 195–202.
6. Бурукина О.А. Гендерный аспект перевода. *Гендер как интрига познания*. М.: Рудомино, 2000. С. 99–107.
7. Васильєва Е. Значення гендерних маркерів при перекладі офіційно-ділових промов. *Вісник маріупольського державного гуманітарного університету*. 2010. №3. С. 154–159.
8. Гендерні дослідження. *Енциклопедія сучасної України*: веб-сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25556 (дата звернення 30.11.2020).
9. Головаченко В. Як розрізнити правові акти за ознаками їх нормативності. *Закон і бізнес*. 2014. Вип. 16. URL: <https://zib.com.ua/ua/8185>

[6-yak_rozrizniti_pravovi_akti_za_oznakami_ih_normativnosti.html](#) (дата звернення: 30.11.2020).

10. Горошко Е. І. Мовна свідомість : гендерна парадигма. Харків: ІНЖЕК, 2003. 440 с.

11. Желясков В. Я. Труднощі і особливості перекладу текстів, що належать до галузі права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 18. том 2. С. 126–128.

12. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2011. 21 с.

13. Кислюк Л. Жінка-космонавт чи космонавтка? (до проблеми норми творення назв осіб жіночої статі). *Культура слова*. 2013. Вип. 78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2013_78_24 (дата звернення: 30.11.2020).

14. Комов О.В. Гендерний аспект перекладу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. 24. Част. 1. С. 409–418.

15. Конвенція ООН про права дитини (Офіційний переклад). База даних «Законодавство України»: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 30.11.2020).

16. Конституція України: Закон України від 28 квітня 1996 р. № 254к/96-ВР // База даних “Законодавство України” / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed20140302#Text> (дата звернення: 30.11.2020).

17. Коцюба Н. Й. Офіційно-діловий текст як об'єкт системно-структурного аналізу. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2013. Вип. 13. С. 11–18.

18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // База даних “Законодавство України” /

Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20150117#Text> (дата звернення: 30.11.2020).

19. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / за ред. Ю. І. Коваліва. К.: Академія, 2007. Т. 2. 624 с.

20. Малахова О. А., Марущенко О. А. Гендерна експертиза підручника. *Інститут педагогіки національної академії педагогічних наук України*: веб-сайт. URL: <http://undip.org.ua/ep/files/Гендерна%20експертиза%20підручника.%20Олена%20Малахова.pdf> (дата звернення 30.11.2020).

21. Мистрюкова Е. В. Средства репрезентации концептов "мужественность" и "женственность" в современном английском языке. дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04. Самара. 2005. 229 с.

22. Панов М. І. Точність правових норм як необхідна умова якості правотворення. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання*: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С 12–15.

23. Пивоваров В. М. Мова права як один із головних засобів юридичної техніки. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання*: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С 59–62.

24. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

25. Про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальних провадженнях та розшукуваним особам у провадженнях за європейським ордером на арешт: директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) від 26 жовтня 2016 р. № 2016/1919 (Офіційний переклад). *База даних "Законодавство України"*: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_020-16#Text (дата звернення 30.11.2020).

26. Проблеми перекладу препозитивних атрибутивних конструкцій у англійських текстах офіційно-ділового стилю / Г. С. Трофимова та ін. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2012. Вип. 38. С. 313-316.

27. Рогатюк А. Є. Гендерні аспекти перекладу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 9. С. 306–309.

28. Семиколєнова О.І., Шиліна А.Г. Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива). *Мовознавство*. 2006. №4. С. 32–40.

29. Сидоренко І. А. Особливості перекладу міжнародної нормативно-правової документації. *Актуальні питання філології*. 2012. Вип.4. 186с.

30. Сизова О. Ф. Особливості відтворення в перекладі гендерної ідентичності суб'єкта жіночого поетичного дискурсу (на матеріалі англійських перекладів з української): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. / Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, К., 2007. 20 с.

31. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947 — III. // База даних “Законодавство України” / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 30.11.2020).

32. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. М.: XXI век, 2002. 256 с.

33. Словник української мови: Академічний тлумачний словник в 11 т / за ред. І. К. Білодіда. К., 1974. Т. 5. 804 с.

34. Смоляр Л. О. Становлення гендерної освіти в Україні. *Основи теорії гендеру: навч. посібник* / за ред. В.П. Агеєвої та ін. К., 2004. С. 79–109.

35. Ставицька Л. О. Гендерні виміри невербальної комунікації у художньому тексті. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 49. С. 146–148.
36. Тараненко О.О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 3–25.
37. Фоменко О.С. Гендер і мова. *Основи теорії гендеру: навч. посібник* / за ред. В.П. Агеєвої та ін. К., 2004. С. 79–109.
38. Чуєшкова О. В. Становлення терміносистеми гендерної лінгвістики. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2016. № 842. С. 161–164.
39. Шутак І. Д. Юридична техніка: доктринальні аспекти. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції* (Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С 3–7.
40. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. К., 2002. Т. 3. 720 с.
41. Barfuss W., Schönherr F. Sprache und Recht. Wien: Manz, 1985. 218 S.
42. Bordag D., Pechmann T. Grammatical gender in translation. *Second Language Research*. 2008. Issue 2. pp. 139–166.
43. Cameron D. *Feminism and Linguistic Theory*. New York: St Martin's Press, 1992. 173 p.
44. Constitution of Ukraine (Official translation). *Кабінет міністрів України*: веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/document/110977042/Constitution_eng.doc (дата звернення: 30.11.2020).
45. Corbett G. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 363 p.
46. Criminal Procedure Code of Ukraine. *Council of Europe*: web-site. URL: <https://rm.coe.int/16802f6016> (дата звернення: 30.11.2020).

47. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols №11, 14 / European Court of Human Rights. . URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (дата звернення: 30.11.2020).

48. Gender-neutral language in the European Parliament. *European Parliament*: web-site. URL: http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf (дата звернення 30.11.2020).

49. Lakoff R. T. *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row, 1975. 324 p.

50. Legislation: The Family Code of Ukraine from October 1, 2002. № 2947 —
III. *Ukrainian Family Law*: web-site. UR: <http://www.familylaw.com.ua/index.php> (дата звернення: 30.11.2020).

51. Mills A. *The acquisition of German: The crosslinguistic study of language acquisition*. Hillsdale: Erlbaum, 1985. pp. 141–246.

52. On legal aid for suspects and accused persons in criminal proceedings and for requested persons in European arrest warrant proceedings: directive of the European Parliament and of the Council adopted on October 26, 2016. № 2016/1919 // EUR-Lex database / European Parliament and the Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L1919> (дата звернення 30.11.2020).

53. Romaine S. *Communicating Gender*. L.: Erlbaum, 1999. 406 p.

54. Scott J. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *American Historical Review*. 1986. Vol. 91. № 5. pp 1053–1075.

55. Simon S. *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. L.: Routledge, 1996. 194 p.

56. Stoller R. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York: Science House, 1968. 383 p.

57. The United Nations Convention on the Rights of the Child: adopted by General Assembly Resolution 44/25 of November 20, 1989 / UN Commission on Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> (дата звернення 30.11.2020).

58. United Nations Gender-inclusive language: Guidelines for gender-inclusive language in English. *United Nations*: web-site. URL: <https://www.un.org/en/gender-inclusive-language/guidelines.shtml> (дата звернення 30.11.2020).

59. Zubin D., Корске К. Gender and folk taxonomy: The indexical relation between grammatical and lexical categorization. Amsterdam: John Benjamins, 1986. 180 p.

Додаток А

Відсоткові частки гендерно маркованої лексики в проаналізованих українськомовних текстах та їх перекладах

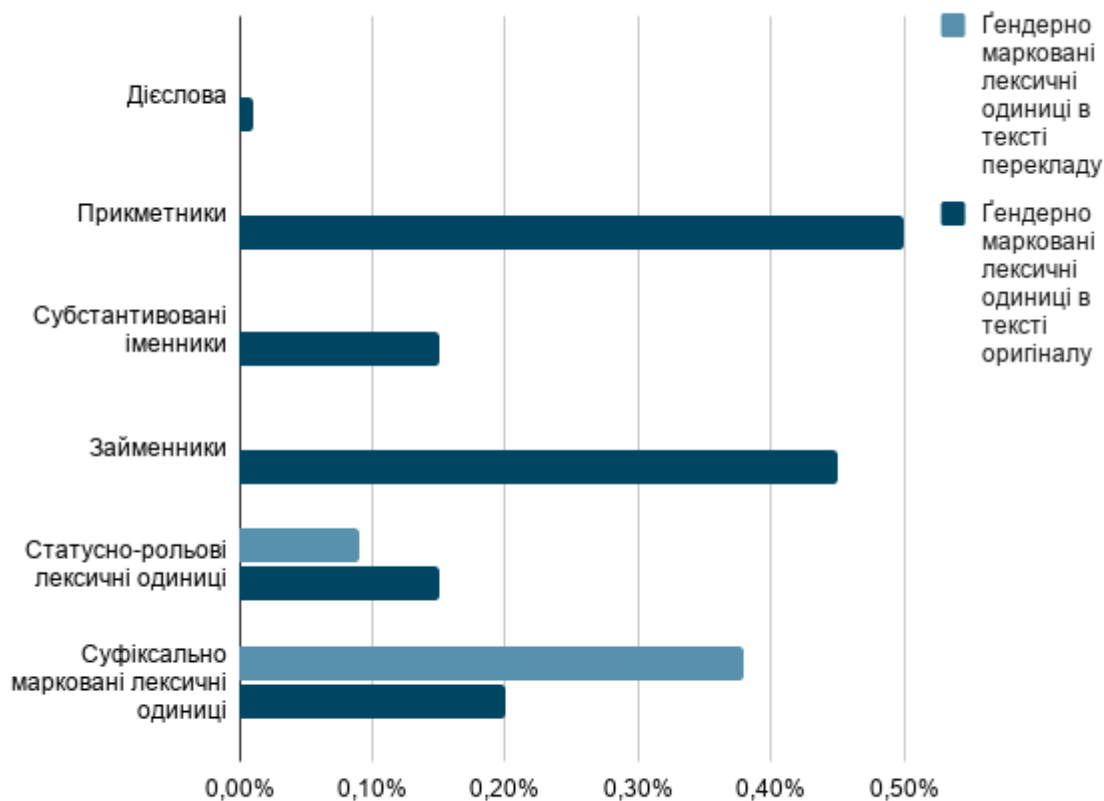

Рис.3.1. Відсоткові частки гендерно маркованих лексичних одиниць в текстах оригіналу та перекладу Конституції України.

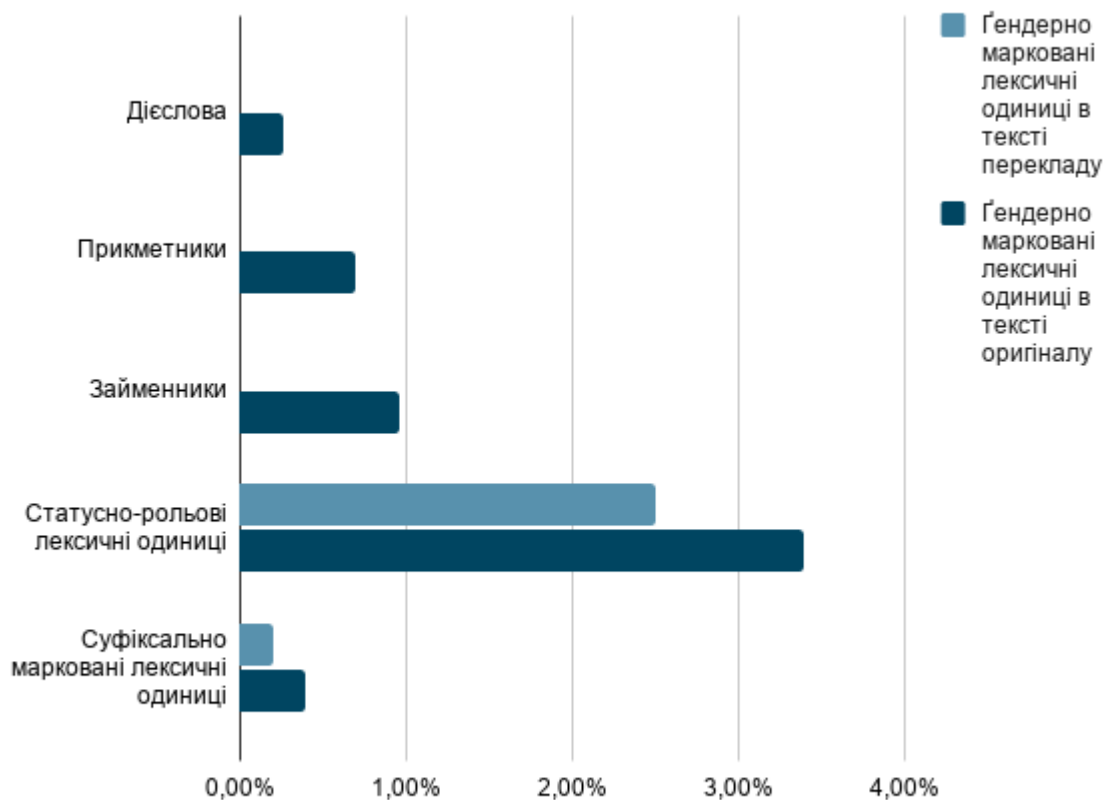

Рис.3.2. Відсоткові частки гендерно маркованих лексичних одиниць в текстах оригіналу та перекладу Сімейного кодексу України.

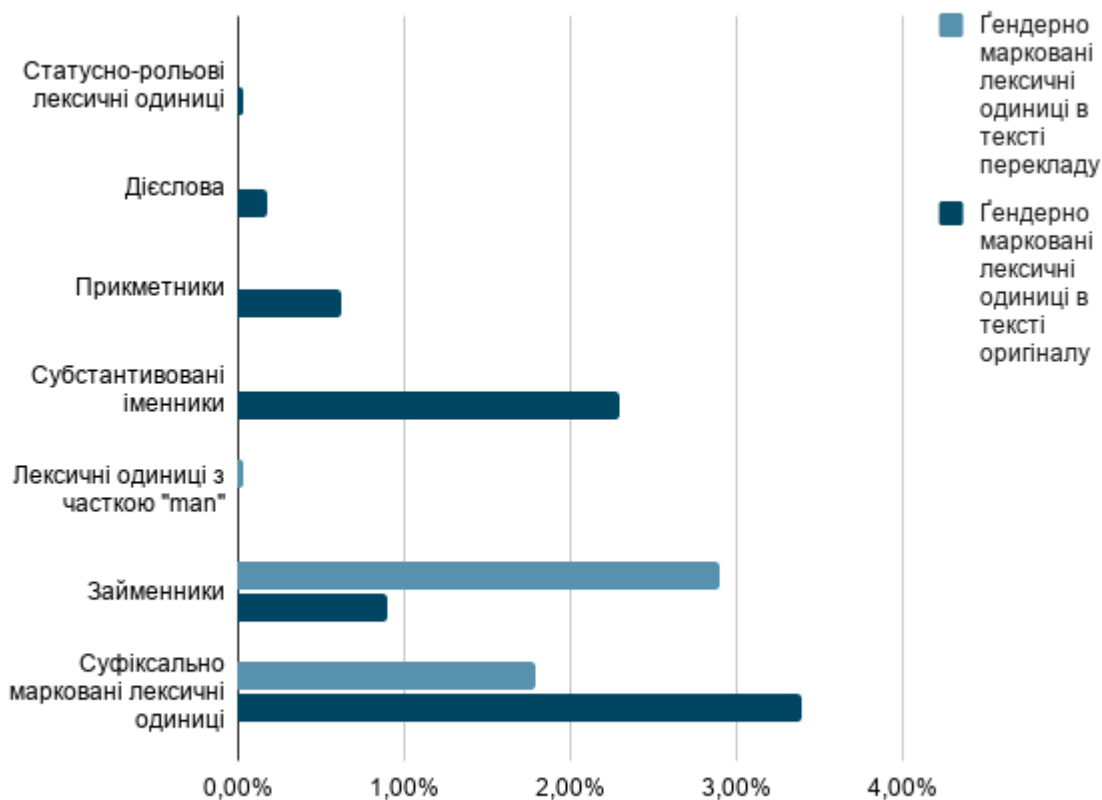

Рис.3.3. Відсоткові частки гендерно маркованих лексичних одиниць в текстах оригіналу та перекладу Кримінального процесуального кодексу України.

Додаток Б

Відсоткові частки гендерно маркованої лексики в проаналізованих англомовних текстах та їх перекладах

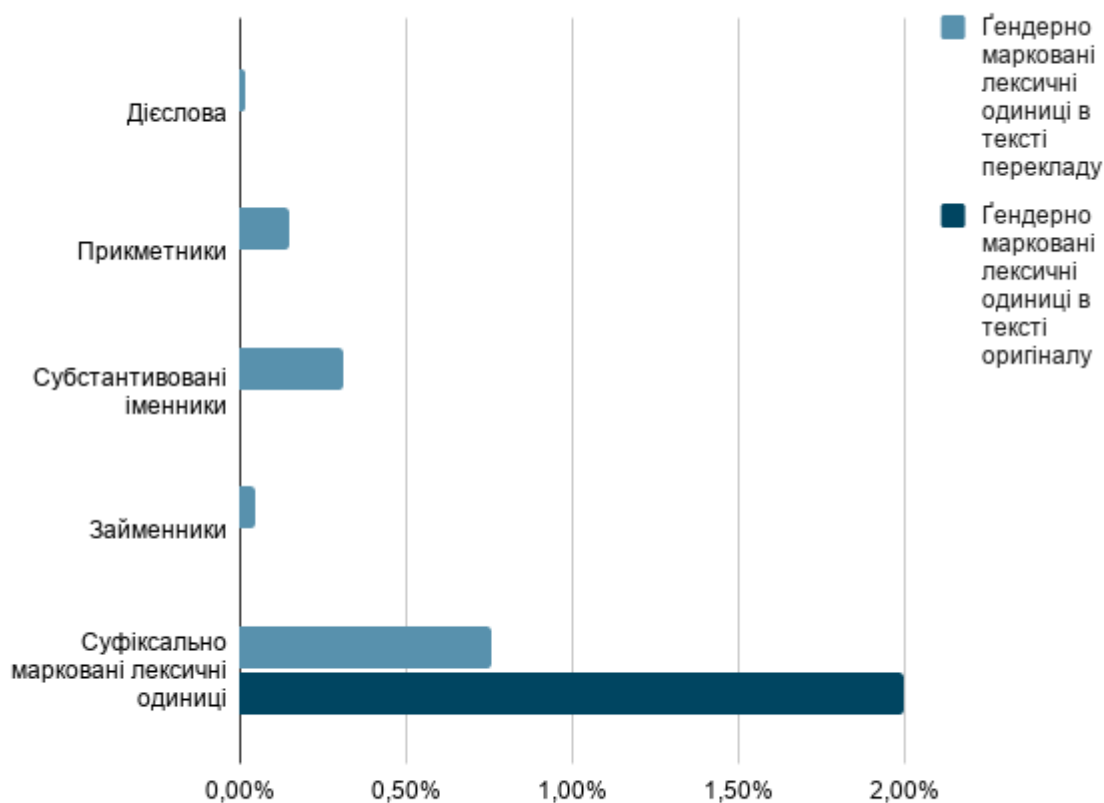

Рис.3.4. Відсоткові частки гендерно маркованих лексичних одиниць в текстах оригіналу та перекладу Директиви Європейського парламенту і ради ЄС № 2016/1919.

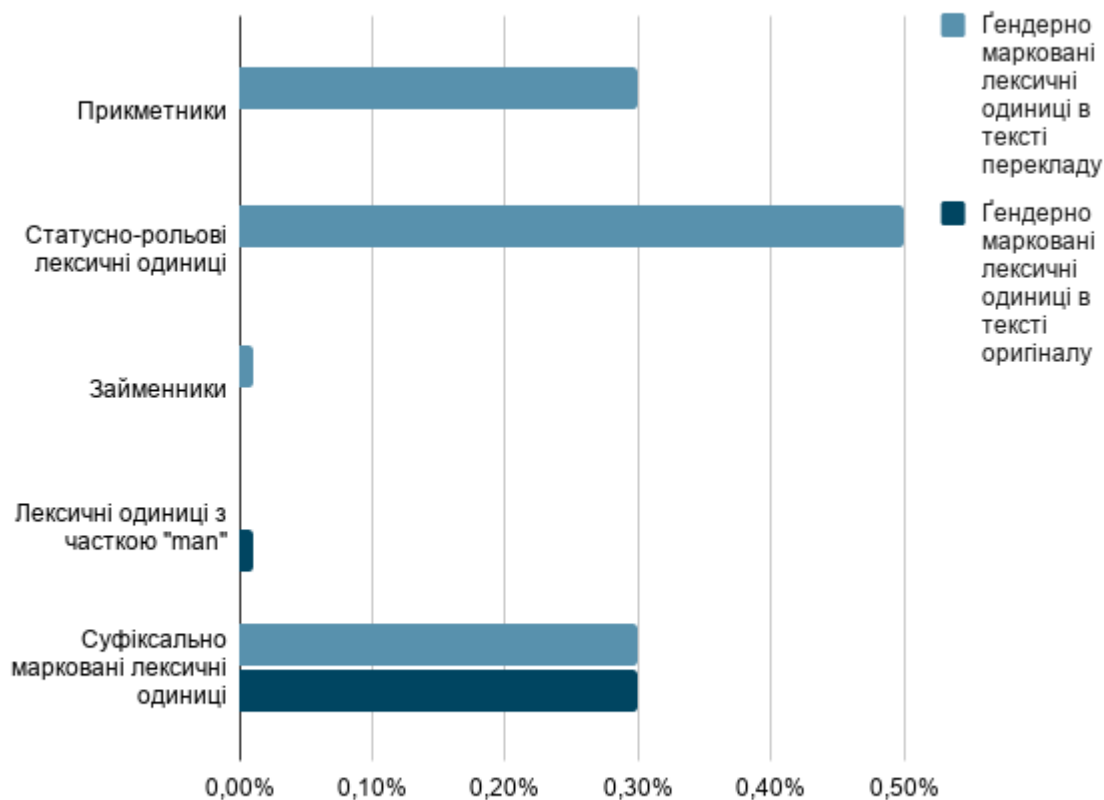

Рис.3.5. Відсоткові частки гендерно маркованих лексичних одиниць в текстах оригіналу та перекладу Конвенції ООН про права дитини.

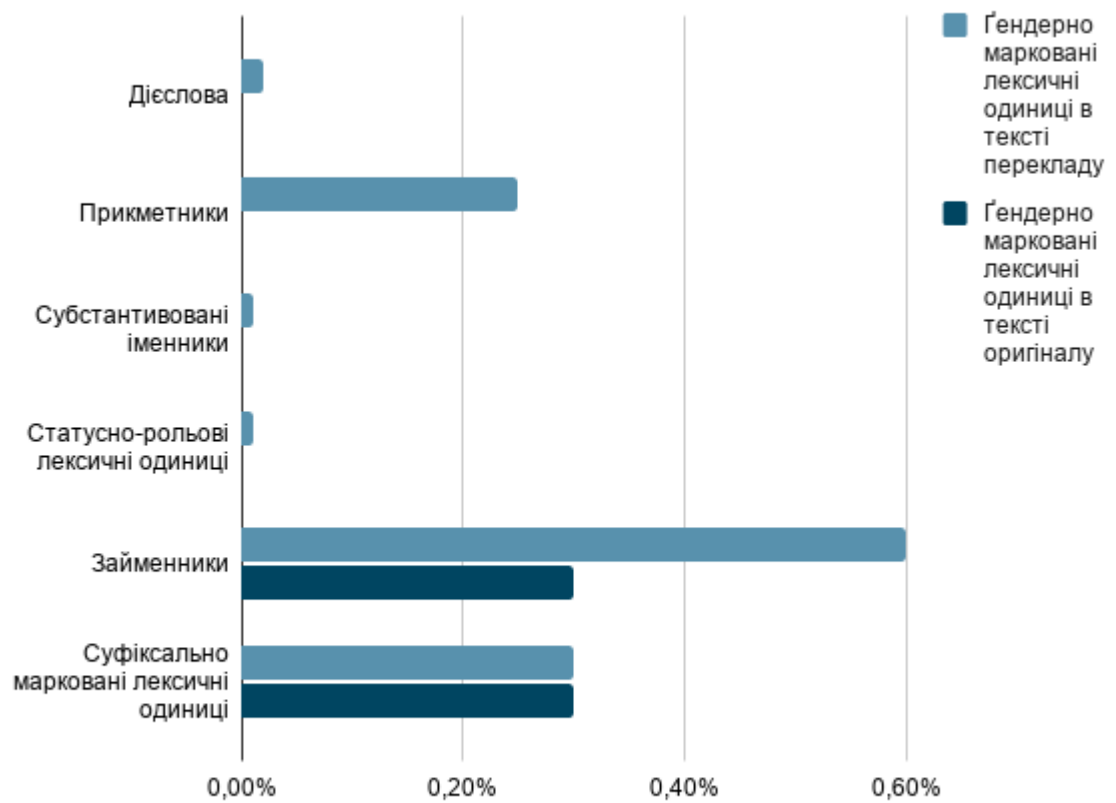

Рис.3.6. Відсоткові частки гендерно маркованих лексичних одиниць в текстах оригіналу та перекладу Європейської конвенції з прав людини.

Додаток В

**Узагальнення відсоткових часток гендерно маркованих лексичних
одиниць в оригіналах та перекладах досліджених текстів**

Назва правового акту	Кількість гендерно маркованих лексичних одиниць в тексті оригіналу (у відсотках)	Кількість гендерно маркованих лексичних одиниць в тексті перекладу (у відсотках)
Конституція України	1.45 %	0.5 %
Кримінальний процесуальний кодекс України	7.5 %	2 %
Сімейний кодекс України	5.8 %	2.8 %
Директива Європейського парламенту і ради ЄС № 2016/1919	2 %	1.3 %
Конвенція ООН про права дитини	0.05 %	1.3 %
Європейська конвенція з прав людини	0.6 %	1.2 %

Табл. 3.1 Узагальнення відсоткових часток гендерно маркованих лексичних
одиниць в оригіналах та перекладах досліджених текстів

Додаток Г

Відсоткова частка слів з гендерними суфіксальними маркерами в українськомовних текстах

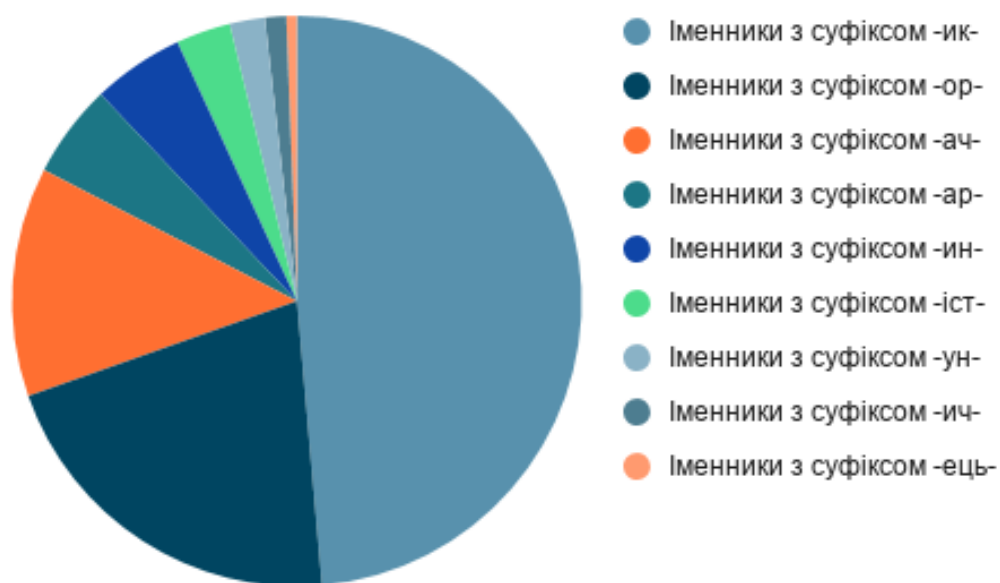

Рис. 3.1. Відсоткова частка слів з гендерними суфіксальними маркерами в українськомовних текстах. Слова з суфіксом *-ик-* — 48,6%, слова з суфіксом *-ор-* — 21%, слова з суфіксом *-ач-* — 13%, слова з суфіксом *-ар-* — 5,3%, слова з суфіксом *-ин-* — 5,2%, слова з суфіксом *-іст-* — 3,1%, слова з суфіксом *-ун-* — 2%, слова з суфіксом *-ич-* — 1%, слова з суфіксом *-ець-* — 0,6%.

АНОТАЦІЯ

У анотації наукової роботи під шифром «Гендер» зазначається:

Актуальність роботи полягає в тому, що, враховуючи прагнення України до розвитку та прогресу на світовій політичній арені, важливим є приділяти увагу характерній для міжнародної спільноти тенденції до боротьби з гендерною дискримінацією та асиметрією при укладанні та перекладі нормативних правових актів, міжнародних регулятивних документів. Аби трансформувати сучасну українську офіційно-ділову мову, необхідно спочатку вивчити усі аспекти гендеру в різноманітних офіційно-ділових текстах, зокрема в текстах мови права, законодавчих актах, зважаючи на вплив, який такі документи мають на кожного громадянина. Найбільш якісно та результативно ці аспекти маємо змогу пізнати, порівнявши оригінали та переклади міжнародних правових актів та україномовних правових актів, і визначивши проблеми гендерної асиметрії при перекладі, сприяти більш якісному представленню україномовного права на міжнародній арені, а також якісному відтворенню текстів зарубіжного права для інтеграції вище окреслених тенденцій в українське офіційно-ділове спілкування та суспільство.

Мета дослідження: визначити основні причини виникнення гендерної асиметрії в оригіналах та перекладах нормативних правових актів, та виокремити можливі вирішення проблем відтворення гендерної забарвленості тексту правового акту при перекладі. Мета передбачає вирішення наступних завдань: огляд наукових досліджень лінгвістичних особливостей нормативних правових актів та специфіки перекладу таких текстів; огляд наукових досліджень гендеру в мові та перекладознавстві; вивчення особливостей перекладу гендерно забарвленої лексики в нормативних правових актах; дослідження перспектив вирішення проблем гендерної асиметрії при перекладі нормативних правових актів.

До методів дослідження відносимо компаративний метод, описовий метод, методи перекладацького та лінгвістичного (граматичного, лексичного, стилістичного) аналізу, метод кількісного аналізу.

У ході дослідження проаналізовано проблему гендерної забарвленості текстів міжнародних і українських нормативно-правових актів та їх перекладів, її проявів і засобів, та питання збереження гендерної забарвленості при перекладі. Розглянуто основні риси та особливості перекладу юридичних текстів, зокрема нормативно-правових актів, виділено їхні ознаки та вимоги до них. Наголошено на важливості збереження рівня гендерної забарвленості при перекладі для правильного сприйняття нормативно-правового акту його реципієнтом відповідно до рівня важливості подібних документів. Розкрита сутність гендеру та гендерного підходу в мовознавстві й перекладознавстві, гендерні особливості мов, такі як наявність і тип системи граматичного роду (гендеру), види прояву граматичного гендеру та мовні одиниці, у яких він проявляється в англійській та українській мові, а також визначено гендерно нейтральну мову. Виокремлено труднощі, пов'язані з перекладом гендерно маркованих мовних одиниць у нормативно-правових актах. Розглянуто способи збереження рівня гендерної забарвленості, гендерної нейтральності або

інклюзивності та гендерної маркованості. Проаналізовано тексти Конституції України, Директиви Європейського парламенту і ради ЄС № 2016/1919, Конвенції ООН про права дитини і Європейської конвенції з прав людини та їх офіційні переклади; фрагменти україномовних правових актів — Кримінального процесуального кодексу України (Глава 3, розділ 1), Сімейного кодексу України (Глави 1 — 9) та їх відповідні офіційні переклади. На основі досліджених текстів виділено закономірності в збереженні гендерної забарвленості під час перекладу та способи перекладу гендерно маркованих або гендерно нейтральних мовних одиниць. Пораховано статистику вживання таких одиниць у відповідних документах та їх перекладах, зроблено висновки щодо поширеності відповідних лексичних явищ в українській та англійській мові. Описано найбільш доречні та найбільш поширені способи дотримання рівня гендерної забарвленості при перекладі нормативно-правових актів.

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел і додатків. Обсяг наукової роботи — 29 сторінок. Під час проведення дослідження було використано 59 джерел, створено одну таблицю та сім ілюстративних діаграм, поданих у додатках.

Ключові слова: гендер, гендерна забарвленість, гендерна маркованість, гендерна нейтральність, мова права, нормативно-правові акти, юридичний переклад, інклюзивність, фемінність, маскуліність.